

הרב בנימין רוזנצוויג

וְאֵהִי מִתְהַלֵּךְ בְּאֵהָל וּבְמִשְׁכָּן¹

לא אעלה בקרבך

בעקבות חטא העגל אנו קוראים בתורה את פרשת התרחקות ה' מקרב ישראל, וכך נאמר שם (פרק לג):

וַיִּדְבֹר יי אֵל מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אֶתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרְעֶךָ אֶתְנַנְנָהּ. וְשַׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגִבְשִׁיתִי אֶת הַכְּנַעֲנִי הָאֵמֹרִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרֹזִי הַחֲזוּי וְהִיבֹסִי. אֶל אֶרֶץ זִבְתַּת חֶלֶב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קִשָּׁה עָרַף אֶתָּה פֶן אֶכְלֶךָ בַּדֶּרֶךְ. וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדְּבָר הַרַע הַזֶּה וַיִּתְאַבְּלוּ וְלֹא שָׁתוּ אִישׁ עֵדְיוֹ עֲלֵיו. וַיֹּאמֶר יי אֵל מֹשֶׁה אָמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עִם קִשָּׁה עָרַף רַבֵּעַ אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלִּיתֶיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עִדְיֶךָ מֵעַלְיֶךָ וְאִדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה לָּךְ. וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵדִים מִהָר חוֹרֵב. וּמֹשֶׁה יָקַח אֶת הָאֵהָל וְנָטָה לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הִרְחִיק מִן הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֵהָל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל מִבְקֶשׁ יי יֵצֵא אֶל אֵהָל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. וְהָיָה כִּצְאֵת מֹשֶׁה אֶל הָאֵהָל יְקוּמוּ כָּל הָעָם וְנִצְבּוּ אִישׁ פֶּתַח אֵהָלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד בָּאוּ הָאֵהָלָה. וְהָיָה כִּבְאֵ מֹשֶׁה הָאֵהָלָה יָרַד עִמּוֹד הָעֲנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֵהָל וַדַּבֵּר עִם מֹשֶׁה. וְרָאָה כָּל הָעָם אֶת עִמּוֹד הָעֲנָן עָמַד פֶּתַח הָאֵהָל וְקָם כָּל הָעָם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ אִישׁ פֶּתַח אֵהָלוֹ. וַדַּבֵּר יי אֵל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֵׁעַ בֶּן נּוּן נָעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֵהָל.

ה' מודיע למשה שאין הוא חפץ לעלות בקרבנו, ולהנהיג אותנו ישירות, והוא ישלח לפנינו מלאך. אין המדובר כאן בנושא עיוני מופשט, כמו: באיזו מדריגת נבואה יזכו בני הנביאים וכדומה. אין המדובר בסוגיא, כפי שאנו טועים לדמות לעצמינו, שמטרידה את משה ואת הקרובים לדרגתו בלבד, מדובר כאן בסוגיא הבווערת ביותר בחיי ישראל של הדור ההוא ושל כל הדורות. מדובר בסוגיא בה עוסקת במישורין כל המחצית השניה של ספר שמות, והיא גורלה של בשורת 'ושכנתי בתוכם' בה נתבשרנו תכף אחר מעמד סיני. היא נוגעת בעקיפין קרוב גם לעצם בשורת מעמד הר סיני: "והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". בפשטות עצובה אומר ה' למשה: רעיון

1 הדברים המתפרסמים כאן הם תמצית למאמר רחב יותר, שיתפרסם א"ה בקובץ "פרי עץ הגן" 5 – פרי עטם של תלמידי ישיבת ההסדר ברמת גן.
2 שמות י"ט, ה-ו.

השכינה בתוך עם עלי אדמות התברר כבלתי אפשרי³: "אַתָּם עִם קָשָׁה עֲרַף רַגְעֵי אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלְיִתִּיךָ". בעקבות תפילתך, משה, הואלתי להינחם על גזירת הכליה בה דנתי את ישראל מתחילה, ועתה אני חס על שמי הגדול, שלא יאמרו מצרים ברעה הוציאם להרוג אותם. אמשיך לקיים את ישראל, ואף אמלא את השבועה שנשבעתי לאבותם: אשלח מלאך להוריש בפניהם את ארץ כנען, אך לא יותר! לא אתן משכני בתוכם. לטובתכם!

בפסוקים הראשונים אחרי ההכרזה, מתוארת תגובתם של ישראל לבשורה הרעה: "וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדְּבָר הַרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבְּלוּ וְלֹא שָׁתוּ אִישׁ עֶדְיוֹ עָלָיו". ישראל מיטיבים להבין את עומק השבר ואת נוראות הגזירה שניחתה עליהם, ואת משמעותה מרחיקת הלכת לעניין היותנו סגולה מכל העמים ולעצם בשורת סיני (וכפי שמשה מטעים לבסוף: וּבָמָּה יִנְדַע אִפּוֹא כִּי מִצְּאִיתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אָנִי וְעַמְּךָ הֲלוֹא בְּלִבְתְּךָ עֲמָנוּ וְנִפְלִינוּ אָנִי וְעַמְּךָ מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה). ישראל מתאבלים, ומורידים מעליהם את תכשיטיהם. ה' משבח את התנהגותם, ושולח ביד משה לרצותם באמרו שזה לטובתם. ישראל מורידים עדיים נוספים ומוסיפים באבל.

ומה עושה משה? בעבר הקרוב מאד, בשמעו את איום הכליה לישראל לפני רדתו מן ההר, עשה משה עצמו תכף חולה על ישראל (כדרשת חז"ל על 'זיחל'), התחנן והתנפל לפני ה', ולא הניח לו עד שיחוס, עד שירחם, עד שינחם. ואילו כאן נראה כי התורה מדגישה את גישתו השונה מישראל לגזירת 'לא אעלה בקרבך', משה לא מתאבל, לא מתווכח, אלא: "וּמַשֶּׁה יִקַּח אֶת הָאֶהָל וְנָטָה לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֶהָל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל מִבְּקֶשׁ יִי יֵצֵא אֶל אֶהָל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה". לא נאמר 'ויקח משה את האהל', התורה פותחת בשם משה כדי להדגיש את הניגוד בין תגובתו ובין תגובת העם: העם מתאבלים, אך משה מזדרז לקחת את האהל אל מחוץ למחנה (בפשטות הו' של ומַשֶּׁה היא ו' הניגוד).

עצם מעשהו של משה נראה מובן: אם ה' לא מתכוון לעלות בקרבנו, בטל בזה הציווי על בניית המשכן – לפי אותם פרשנים הסוברים שהוא קדם לחטא העגל, וכסדר הפרשיות – יש להוציא את אוהל ההתוועדות מן המחנה, ולא די בכך אלא, הרחק מן המחנה, ושם דווקא יהיה מקום המפגש ובית הוועד – אוהל מועד. אך מה שלא ברורות הן הזריזות בביצוע, וההשלמה המהירה עם העונש הכבד. ממעשיו של משה ניתן להתרשם כי הוא מפנים את הגזירה ומשלים איתה מיידית, גונז בידיו בפועל את בשורת המשכן, והוא הראשון בכך לכל ישראל.

הדברים מתמיהים עוד יותר למקרא המשך הפרשה, בה נעמד משה מול גזירת 'לא אעלה בקרבך', ועורך מול ה' גם בסוגיא זו דברים נמרצים ותקיפים עד

3 שמות ל"ג, ה.

שהוא מביא בסופו של דבר לביטולה (ל"ג יב-ז):

ניאמר משה אל יי ראה אתה אמר אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי ואתה אמרת ידעתיך בשם וגם מצאת חן בעיני. ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכך ואדעך למען אמצא חן בעיניך וראה כי עמך הגוי הזה. ניאמר פני ילכו והנחתי לך. ניאמר אליו אם אין פניך הלכים אל תעלנו מזה. ובמה ינדע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלוא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה. ניאמר יי אל משה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם.

אם בכונתך – משה – להתווכח ולעמוד מול גזירתו של ה' בתפילה, מדוע לקחת את האוהל ראשונה אל מחוץ למחנה?

שאלה זו הוקשתה לראשונים, וכך ענה עליה הרמב"ן בתוך דבריו (לפסוק ז) במילים שלי: כיוון שלא ידע משה אם תועיל תפילתו, אם יחזור ה' בו מן הגזירה, ורצה שתהא השכינה מדברת איתו בינתיים, נאלץ להוציא את האוהל כדי שיוסיף ה' לדבר עימו.

על פי דברי הרמב"ן מובנת יותר זריזותו של משה בהוצאת האוהל. היא באה כדי לשמר את אפשרות הוועד וההידברות עם ה' בזמן המשבר, ולכן היא חיונית ולא ניתנת לדחייה. אלא שעיקר הדברים צריכים באור: וכי באהל בלבד נועד ה' והלא על ההר – ארבעים יום וארבעים לילה – נועד לו ה' למשה בלא אהל? וגזירת 'לא אעלה בקרבך' גופה כלום באוהל נאמרה?! יוועד משה עם ה' כדרך שאר הנביאים בלא אוהל עד יעבור זעם. (אם תמצי לומר שגם הדברים שהיו בין משה לה' למן החטא ועד כאן, נאמרו מחוץ למחנה, כי אין ה' משרה שכינתו בתוך המחנה – ימשך הוועד גם עתה מחוץ למחנה בלא אוהל, ואם תמצי לומר לא נגזרה גזירת לא אעלה בקרבך אלא באוהל, ודברים שאמר ה' למשה מן החטא ועד כאן – בתוך המחנה נאמרו, יהי כן גם עתה!).

דרך ההתגלות מבפנים או מן הפתח

והנה את ההתגלות אל משה באוהל מועד, שהוקם מחוץ למחנה, מתארת התורה בין השאר בפסוק זה: "ויהי כבא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה". נשים לב להפכיות והניגוד הגמור לדרך ההתגלות המוכרת לנו מאוהל מועד הפנימי – מן המשכן. במשכן העדות, כל הפנימי מחברו מקודש מחברו, ומקום ההתוועדות – בית הוועד – הוא הפנימי ביותר: מעל הכפורת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות שבקודש הקדשים. משם, מבפנים יוצא קול ה' ומצווה את משה על ישראל. לכל אדם אסור להיכנס פנימה ורק הכהן הגדול מאחיו – נשיא משרתי ה' – אחת בשנה יכנס לשם לכפר, וכל אדם לא יהיה באוהל מועד בבואו. אל תוך האוהל לא יכול אפילו משה – רבן של נביאים

– להיכנס, מפני גודל ההתגלות: "ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד יי מלא את המשכן". פנים האוהל הוא מקום משכן ה', והאדם בחוץ. ובאהל החיצוני, היפוכו של דבר. בא האדם – משה ונערו יהושע, וכל מבקש ה' – אל תוך האוהל פנימה, ועמוד הענן, אשר בו התגלות כבוד ה', עומד פתח האהל ומדבר עם משה. האדם במרכז האוהל והקב"ה כביכול – מבחוץ. ושוב, בפשטות, שריר גם כאן עקרון הגזירה: 'לא אעלה בקרבך'. גם אוהל הנמצא מחוץ למחנה, ואפילו הרחק מן המחנה, סוף סוף אנשי ישראל הם השרויים בו, ואין הקב"ה בא אל תוכו פנימה, הוא מוכן להתגלות אליו רק מן החוץ. לא אעלה גם בקרבך ובקרב אהלך – משה, גם אתה בכלל הגזירה. אך האם כל שישנו כאן הוא הנידוי והגזירה? רק ההתרחקות והסייג? ושמה יש כאן סוד אחר שישפוך אור על זריזותו של משה בהוצאת האוהל, ועל דרך ההתגלות השונה באוהל כאחד..

זמן שימוש אוהל מועד החיצוני

מאימתי ועד מתי שימש האוהל אשר נטה משה הרחק מן המחנה? מצאנו מחלוקת ראשונים בשאלה זו. הרמב"ן מסכם כאן גם דברי החולקים עליו בשאלה זו וזוהי תמצית דבריו:

הכל מודים שלא שימש אוהל מועד זה אלא עד חנוכת המשכן (אחד בניסן בשנה השנית לדברי חז"ל, או קרוב לו לשאר הדעות), שאז עלה ה' בקרבנו, ואין בו עוד צורך, אלא שנחלקו מתי הוקם: שלדעת רש"י ואבן עזרא הוקם למחרת יום הכיפורים, ולדעת רמב"ן הוקם בימים התכופים לחטא: למחרתו ביח' בתמוז או בימים שאחריו.

אלא שלכאורה עיון בפשטי המקראות בשלושה מקומות בתורה מצביע על שימוש אוהל מועד זה – החיצוני – בתקופות מאוחרות הרבה להקמת המשכן, ומתבקשת לכאורה השיטה שאהל מועד זה לא נגזז עם הקמת המשכן. שלושת הסיפורים בהם מתפקד אוהל מועד, שעל פי התאור הפשוט וכפי העולה מן הפסוקים בקריאה ראשונית מדובר בו באוהל מועד החיצוני, הם: סמיכת שבעים הזקנים שבפרשת בהעלותך בסיפור המתאוננים (במדבר יא), תכף אחריו, נזיפת ה' באהרן ובמרים על דבריהם במשה (במדבר יב), ולבסוף – סמיכת משה את יהושע שבפרשת וילך (דברים לג).

פרשת סמיכת הזקנים

ואלו פסוקי התורה העוסקים באוהל מועד, שבפרשת סמיכת הזקנים (במדבר יא פסוקים טז יז וכה-ל):

ויאמר יי אל משה אספה לי שבועים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך. יז ויבדתי ונדברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך כמשא העם ולא תשא אתה לבדך... ויצא משה ויבבר אל העם את דברי יי ויאסף שבועים איש מזקני העם ויצמד אתם סביבת האהל. כה ויבד יי בענן ויבבר אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבועים איש הזקנים ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו. כו וישארו שני אנשים במחנה שם האחד אלדד ושם השני מידד ותנח עליהם הרוח והמה בפתכים ולא יצאו האהלה ויתנבאו במחנה. כז וירץ הנער ויגד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה. כח ויען יהושע בן נון משרת משה מבחכרו ויאמר אדני משה כלום. כט ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל עם יי נביאים כי יתן יי את רוחו עליהם. ל ויאסף משה אל המחנה הוא וזקני ישראל. הדגשנו בפרשה את הסימנים המעידים לכאורה על השימוש באוהל מועד החיצוני לצורך סמיכת הזקנים: אלדד ומידד המתנבאים במחנה מתוארים כמי שלא יצאו האהלה, ואם במשכן העדות, עסקינן העומד במרכז המחנה, צריך היה להיכתב ולא 'באו' האהלה. גם הניגוד המבדיל בין אלדד ומידד ובין שאר הזקנים: 'וישארו שני אנשים במחנה' מובן יותר אם מדובר כאן על אהל מועד הנמצא 'מחוץ למחנה הרחק מן המחנה', ופחות אם מדובר על אוהל מועד השרוי במרכז המחנה. הניגוד לבאים לאוהל שבפנים היה ברור יותר אם הייתה התורה מפרשת: 'במחנה ישראל' להבדילו ממחנה השכינה וכדו'. ולבסוף, חזרתם של משה והזקנים למחנה מתוארת במילה: 'ויאסף', מילה המיוחדת בתורה להכנסות אל המחנה מחוצה לו (וכדרך שהיטהרות ורפואת המצורע קרואה האספות: 'ואסף המצורע' (מלכים ב ה) על שם חזרתו של המצורע מחוץ למחנה אל תוכו, וכפי שמופיע גם בפרשה זו עצמה בהמשך – תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף).

אמנם אין ראיות אלו מכריחות, וכבר התמודדו איתן רבותינו הראשונים הסוברים שאוהל מועד החיצוני נגזז עם הקמת המשכן, ופרשה זו במשכן העדות היא אמורה. אף על פי כן, נראה שזקקו לכך מחמת דעתם שלא היה משמש אז אוהל מועד החיצוני, אך פשט הכתובים מתאים יותר לאוהל החיצון, כאמור.

פרשת נזיפת ה' באהרן ומרים

תכף לאחר סמיכת הזקנים ועונש המתאוים שבפרשת בעלולותך, מופיעה פרשת הדיבור של אהרן ומרים במשה על אודות האשה אשר לקח. מרים ואהרן טועים להשוות – כנראה – את נבואתם לשל משה, ומתקוממים על כך שמשה 'פרש מן האשה' – כדברי חז"ל. ה' מוכיח אותם בחומרה, ותוך כדי כך אנו זוכים בשיעור יסודי המבאר את מעלת נבואת משה על נבואתם של שאר

הנביאים, שיעור שהוא אחד מיסודי האמונה שמנה הרמב"ם בעיקריו הידועים. גם בפרשה זו משמש **אוהל מועד**, וכאן התאור הולם באופן מובהק עוד יותר את אוהל מועד החיצוני. להלן הפסוקים ד-י שבבמדבר "ב, שוב עם הדגשים לסימנים הרומזים לאוהל מועד החיצוני.

וַיֹּאמֶר יְיָ פִתְּאֵם אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְאֶל מִרְיָם צֵאוּ שְׁלֹשְׁתֵּכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלֹשְׁתָּם. וַיֵּרֶד יְיָ בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אֶהֱרֹן וּמִרְיָם וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם. וַיֹּאמֶר שְׁמְעוּ נָא דְבַרְי אֲנִי יְהוָה נְבִיאֲכֶם יְיָ בְּמִרְאֵה אֱלֹהִים אֶתְנַדַּע בְּחִלּוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ. לֹא כֵן עֲבַדְי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא. פֶּה אֵל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ וּמִרְאֵה וְלֹא בְּחִידַת וּתְמַנֵּת יְיָ יְבִיט וּמַדּוּעַ לֹא יֵרְאֶתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדֵי כְּמֹשֶׁה. וַיַּחַר אֵף יְיָ בָּם וַיִּלְךְ. וְהֶעֱנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהָגָה מִרְיָם מִצְרַעַת כְּשֶׁלַּג וַיִּפֹּן אֶהֱרֹן אֶל מִרְיָם וְהָגָה מִצְרַעַת...

שוב, על מנת להגיע לאוהל מועד, יש לצאת, סימן ראשון על אוהל חיצוני. אך כאן, נוסף על סימן זה, מאופיינת ההתגלות של ה' באוהל במאפיינים המובהקים של אוהל מועד שחוץ למחנה, וההפוכים מסגנון ההתגלות במשכן: משה אהרן ומרים יוצאים אל אוהל מועד, ונכנסים אל תוך האוהל, עד שיורד ה' ומוציא את אהרון ומרים מתוכו, לדבר איתם בחוץ. ה' יורד בעמוד ענן – ולא בענן סתם, כדרך שירידתו מתוארת בפרשתנו, והעיקר: עמוד הענן עומד פתח האוהל! שני הפסוקים המתארים את התגלות ה', זה שאצלנו (בכי תשא), וזה שבתוכחת אהרון ומרים, הינם דומים להפליא:

בכי-תשא:

"וְהָיָה כִּבְאֵ מֹשֶׁה הָאֹהֶל יֵרֶד עַמּוּד הָעָנָן וַעֲמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה."

ובבהעלותך:

"וַיֵּרֶד יְיָ בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמַד פֶּתַח הָאֹהֶל."

גם כאן מוצאים המפרשים הסוברים שאוהל מועד האמור כאן הוא המשכן הסבר לתופעות, אך אין המקרא יוצא מידי פשוטו, שהמדובר כאן באוהל החיצון.

פרשת סמיכת יהושע

הסיפור האחרון בו מופיע ומשמש לכאורה האוהל החיצון, הוא סיפור סמיכת ידי משה על יהושע. בעוד שני הסיפורים הראשונים, התרחשו – אמנם לאחר חנוכת המשכן בראשית החודש הראשון בשנה השנית לצאתם ממצרים, אך – במועדים סמוכים לו: במשך החודשים התכופים (את הר סיני עזבו ישראל בעשרים בחודש השני, ובדרך שלשת ימים הגיעו לקברות התאוה שם התרחש סיפור הסמיכה. דיבור מרים ואהרן במשה היה במסע הראשון שאחרי קבורת העם המתאוים, בחצרות – לפי חז"ל בעשרים ושניים בסיוון בשנה זו), הרי סיפור זה קורה בסוף ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, והוא מעיד לכאורה

על שימושו של אוהל מועד החיצוני בכל משך הליכתם של ישראל במדבר. ואלו הפסוקים בפרשת וילך המתארים את ראשית הסמיכה:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הֵן קָרְבוּ יָמַיךָ לָמוֹת קָרָא אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד וַאֲצַוְנֶנּוּ וַיִּלְךְ מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ וַיְהִי יָצְבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד. וַיִּקְרָא יְיָ בְּאֹהֶל בְּעֵמֹד עֶזְרָא וַיַּעֲמֵד עֵמֹד הָעֶזְרָא עַל פֶּתַח הָאֹהֶל.

כאן לא מופיע אמנם השורש י.צ.א, אך תאור ההתגלות שוב מזכיר את ההתגלות באוהל החיצון: ה' מתגלה בעמוד ענן שעומד בפתח האוהל, ואינו מתגלה מן הפנים אל החוץ כדרכו במשכן. גם כאן מתייחסים המפרשים לסגנון ההתגלות המיוחד – שלדעתם מדבר גם הוא במשכן – ומסבירים אותו בדרכים שונות. אך בכאן נמצא לנו גם מבוקשנו – השיטה שהמדובר הוא באוהל החיצון, שהיא מעוגנת בדברי חז"ל. כמוצא שלל רב שמחתי על הדברים והמובאות שמצאתי בדברי הרד"צ הופמן לפסוקים אלו, והרי דבריו:

ויעמוד... פתח האהל... לדעת רש"י והרמב"ן וכל המפרשים שלנו האהל הנזכר כאן ובמדבר יא ויב הוא המשכן הנזכר בשמות כה והלאה. מה שנאמר בשמות לג ז שהאהל עמד מחוץ למחנה, לא נאמר אלא לגבי אהל מועד זמני, ולדעתו של רש"י לא התקיים אלא משירד משה רבינו מהר סיני עד שעה שהוקם המשכן באחד בניסן (שמות מ יז).

אבל מצינו מי שחולק על זה והוא רבי שמעון בן יוחאי, הובא בספרי זוטא לבמדבר יח' ד' וזו לשונו:

הא למדנו שהן שני אהלות, אהל העבודות ואהל הדברות (כלומר דברות הקב"ה אל משה). מצינו כמה מדרשים המסכימים עם דעה זו, השווה את הציטטות אצל הרב יצחק ספרי עמוד 257. המאריך ביותר בזה הוא מדרש אספה שהובא בילקוט שמעוני, חלק א רמז תשלז וזו לשונו: 'ויעמד אותם סביבות האוהל' (במדבר יא כד), באוהל הדברות שהוא חוץ מן המחנה. שני אהלים עשו, אוהל העבודה ואוהל הדברות. וכמידת הפנימי כך היה החיצון. והלויים היו משמשים זה וזה בעגלות, שנאמר ושמרו את משמרתו ואת משמרת אוהל מועד לכל עבודת האוהל... שני אהלים עשו. וכן ארכו שלושים אמה על רוחב עשר כפנימי, שכן אתה מוצא 'ויאסוף שבעים איש מזקני ישראל ויעמד אותם סביבות האוהל', העמידם שלושים בצפון ושלושים בדרום, ועשרה במזרח, ומשה כנגדן במערב. וכל אחד ואחד היה עומד בתוך אמה' עד כאן לשון המדרש.

אמנם אין לפרש בכוונת המדרש שלא דיבר השי"ת עם משה אלא באוהל החיצון בלבד, שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב בשמות כה כב ועוד פסוקים המורים על ההפך. ודאי אין כוונתו אלא לומר שהאוהל ההוא היה מיוחד

לדברות לבד, בעוד שהאוהל הפנימי היה מיועד בעיקרו כאוהל העבודות. אבל עם כל זאת דיבר שם השי"ת עם משה, ולא היה רשאי להיכנס לשם אלא משה בלבד (כמו שכתב הרמב"ן). לפי זה יש לנו לומר שבפרשה שלנו מדובר באוהל הדברות. אין כאן המקום להרחיב את הדיבור על המחלוקת הזאת בנוגע לשני אהלי המועד הנזכרים בתורה, ולא רצינו אלא להצביע כאן על השיטה הזאת של המדרשים, שלא הובאה בדברי המפרשים.

מצאנו אפוא סמך בדברי חז"ל לדעתנו שהאוהל החיצוני ליווה את ישראל משך כל ארבעים השנים בכל מסעותיהם. שמא מהבנה זו יותן לנו בהמשך שמך פשר לזריזותו של משה בהוצאת האוהל תכף אחרי החטא והגזירה של "לא אעלה בקרבך", אפשר היה זה על מנת ל'הרוויח' אוהל מועד נוסף.

סכנת השכינה: סכנת כליה!

אלא שעתה יש לעמוד על הפשר, ולנסות לתת מענה לשאלה הבוערת: מדוע בוחר ה' להתגלות בשְנוֹת המדבר בשני מוקדים? ולא רק שאלה יש כאן כי אם גם תמיהה: אפשרות כזו של התגלות כפולה בו-זמנית נראית על פניה 'לא יהודית'! התורה מדגישה ומבליטה את אחדות ה' גם בריכוזיות של עבודת ה' סביב מקום אחד: "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום... כי אם אל המקום אשר יבחר ה' מכל שעריך לשום את שמו שם, לשכנו תדרשו ובאת שמה" (פרשת ראה). ו'משנבנה בית עולמים נאסרו הבמות', וגם בעוד הבמות מותרות, אין מקריבים בהן קרבנות ציבור, אלא בבמה גדולה בלבד! נראה כי התורה נזהרת מאד מהראות שניות גם במקום העבודה של ה', כדי שלא לתת לבעל הדין 'לקצץ בנטיעות' ולטעון לשניות גם במקור הא-להי הנעבד.

אמת, המדרש האמור נשמר מחריפות התמיהה בקבעו שהאוהל החיצוני לא יועד לעבודת קרבנות אלא להתגלות בלבד, והעבודה – מוקד בלבדי לה – המשכן, אך גם אוהל ל'דברות' שהוא עשוי כמידת הפנימי, והלוויים משמשים בו ונושאים את קרשיו ועמודיו כפנימי, נראה על פניו כסותר את הריכוזיות, את ההדגשה על האחדות ששורה גם בהתגלות ה' בעולם (ולא רק במקורו).

על מנת לעמוד על הפשר לתמיהה זו עלינו להעמיק יותר בפרשת "לא אעלה בקרבך" בה פתחנו. את גזירת ה' לא לעלות בקרבנו, אין הוא מטיל עלינו ללא הסבר, אדרבה הוא מסבירה ומראה לה פנים: "כִּי עִם קָשָׁה עָרַף אֶתְּךָ פֶּן אֶקְלָךְ בְּדָרְךָ". ישראל ממאנים להשתכנע, ומתאבלים, ושוב שולח ה' ביד משה להסביר: "וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֲמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲתֶם עִם קָשָׁה עָרַף הֲגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלְיֹתֶיךָ". לנוכח התאבלותו של העם, וויכוח משה עם ה' ועמדו על נפשו ונפש ישראל נגד 'רוע הגזירה', יתכן כי נקבע בנפשנו יחס 'לא רציני' מספיק כלפי ה'איום' שמשמיע ה'. כלפי דבריו המפורשים כי ההימנעות משכינתו בתוכנו

באה לטובתנו, כדי שלא להביא עלינו כליה. אפשר מתייחסים אנו לדברי ה' אלו כדרך שהתייחסנו לאיום הכליה עצמו "הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם", כדרך שזו גזירה שיש לבטלה בכל מחיר, כן גם זו. אך אליבא דאמת, היחס בין שתי ה'גזירות', הוא ניגוד גמור: בעוד הגזירה הראשונה באה כ'הוא אמינא' אלקית לכלותינו, באה ה'גזירה' השניה של "לא אעלה בקרבך" דווקא מפני שה' ניחם על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו. דווקא כדי ש'לא אכלך בדרך'. אין אתה ואני יכולים לדור בכפיפה אחת – אומר ה' – ודווקא כדי שאקיים את שבועתי לאבות, כשם שהזכרתני, משה, בדברייך: "זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך, אשר נשבעת להם בך ותדבר אליהם ארבה את זרעכם כככבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם", דווקא לשם כך: "וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגִבְשִׁיתִי אֶת הַכְּנַעֲנִי הָאֲמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרָזִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי. אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ פִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ פִּי עִם קִשָּׁה עִנְיָ אֲתָה פֶן אֶכְלֶךָ בְּדֶרֶךְ". כל עוד עומדת שכינתו בתוכם, לא סר באמת איום הכליה שרחש בליבי מאז החטא, והוא עלול לשוב ולעלות בכל עת. דווקא הימנעותי מלשכון בתוכם, מאפשרת לכם קיום, ופותחת בפניכם את דרך העליה לארץ וירושתה.

ההנהגה כשיש ה' בקרבנו וכשאין

על מנת להבין לאשורה את המשמעות מרחיקת הלכת וה'מסוכנת' של העלות ה' בקרבנו, כדאי לשים לב להבדל שיש בין יחס ה' לתלונות בני ישראל שבספר שמות, שהן תגובות 'מינוריות' יחסית: גערה ותו לא, לבין יחסו לתלונות ישראל המופיעות בספרים האחרים, שם כמעט לכל תלונה יש עונש בצידה: נגף, גזירת כליה (שלרוב לבסוף מומתקת), אש בקצה המחנה וכדו'. מהו הקו המבדיל בין הנהגות שונות אלו? הרמב"ן בפרושו לחטא מי מריבה (במדבר פרק כ), מסביר שהקו הוא עניינן ואיכותן של תלונות ישראל. כאשר התלונות באות על צרכים קיומיים, אף אם באו שלא כהוגן, ונאמרו בדברי ריבות נרגנים ובכפיות טובה, אין הקב"ה מדקדק להעניש עליהן, אך כאשר הם באים על עסקי מותרות, על דברים שניתן להסתדר בלעדיהם, לא כל שכן על לא-דבר, אז מעניש ה' עליהם.

אולם, הסברו של הרמב"ן אינו מעלה פשר לכך שהקו המפריד בין ההנהגות הוא גם קו כרונולוגי: בכל התלונות שלפני היציאה מהר סיני – אין עונש, וברוב התלונות שאחרי – יש. אם נדייק יותר, גם בחניה בהר סיני – אפילו ביום הגדול בו שכן ה' במשכן, ואישו ירדה לאכול על המזבח את העולה ואת החלבים של קרבנות ישראל, גם בו ביום ובו במעמד אכלה מידת הדין גם את קרוביו של מקום – נדב ואביהוא. מהי נקודת ההבדל בין שתי ההנהגות? לעניות דעתי: שכינת ה' במשכן העדות היא נקודת ההבדל: "פִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ

פי עם קשה ערף אַתָּה פֶּן אֶכְלֶךְ בְּדָרְךָ, "רַגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקַרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ!". הימצאות שכינת ה' בקירבנו, פרושה דרישה מופלגת לזהירות ולמשמר מכל נדנוד של כיעור והדומה לו, זהירות גדולה הרבה יותר מזו הנדרשת בלי השראה זו. יתכן אף שלדיבור זה: "...אֶעֱלֶה בְּקַרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ", רומז משה באמרו לאהרן אחרי האסון: 'הוא אשר דיבר ה' לאמור בקרובי אקדש, ועל פני כל העם אכבד'. לכבוד ה' המתגלה על כל העם, לקירבה אליו – יש מחיר: 'סביביו נסערה מאד' עם סביביו מדקדק הקב"ה כחוט השערה. זאת אמר לי ה' מפורש טרם שכינתו בתוכנו, ועל כך כבר הזהירני.

אם אין את נפשך למקד את כוונתו של משה לדיבור המיוחד הזה בפרוטרוט, יכול אתה לומר שדבר זה – שמקום הכבוד ומשכן ה' הוא מקום בו מתוחה מידת הדין במיוחד – שורש זה זרוע במקומות רבים בתורה. נתבונן בתופעה זאת במבט כפול. מבט ראשון – בצוויים ובאזהרות המחמירים על התנהגות במקום המשכן ובעבודתו, ושני – בסיפורי המגפות והכליה שהיו מנת חלקנו בשנות המדבר, ואשר התורה קושרת אותם מפורש לשכינת ה' שבקרבנו. נשים לב לתחושות חוסר האונים ואי הידיעה שמלוות את ישראל כיצד להישמר מן האסונות הכרוכים במשכן ה'. כן נתבונן בכך שרבים מן ה'עוונשים' שקיבלנו בשנות המדבר מפורשים כמחשבת כלייה שהומתקה.

האזהרות החמורות על התנהגות במקום המשכן ובעבודתו

אזהרות הכהנים ה'קרובים': בציווי על תליית הפעמונים על שולי המעיל בבוא אהרן לשרת נאמר: "ונשמע קולו כבואו אל הקודש ובצאתו, ולא ימות" (שמות כ"ח, לה), אם לא ישמע קולו ויבוא פתאום – עלול הוא למות. בציווי על מכנסי הכהנים: "ולא ישאו עוון ומתו" (שם פס' מג). בציווי הישארות הכהנים בחצר אוהל מועד בימי המילואים: "...ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו" (ויקרא ח', לו). באיסור על עבודת שתויי יין: "יין ושכר אל תשת אתה ובניך... ולא תמותו" (ויקרא י', ט). בציווי על ההתנהגות הכהנים אחר אסון היום השמיני למילואים – מות נדב ואביהוא: "...ראשכם לא תפרעו... ולא תמותו... ומפתח אוהל מועד לא תצאו פן תמותו..." (ויקרא י', ו-ז). בפרשת בוא אהרן לתוך האוהל אחת בשנה: "ואל יבוא בכל עת אל הקודש... ולא ימות" (ויקרא ט"ז, ב).

גם **ללוים** – הנתונים לכהנים – מתייחדת אזהרת מוות בעבודתם. בהקשר זה נזכיר כאן את פסוקי האזהרה לכהנים לא להכרית את שבט משפחות הקהתי מתוך הלוויים, הפסוקים החותמים את פרשת במדבר. וכיצד מכריתים? אם רק יבואו לראות את הקודש – ומתו. ואלו לשונות האזהרה החמורות המופיעות **שם**: "אל תכריתו", "נחיו ולא ימתו", "ולא יבאו לראות פבלע את-הקדש, וימתו". אם יבואו הלוויים בני קהת ויראו את הקודש, בעצמם, יראו כיצד הכהנים מכסים

את כלי הקודש, ימותו. ללמדך כמה יש להישמר בשכון הכבוד!
האזהרה לישראל על ההישמרות מן הכניסה לאוהל, והסכנה בה, באה גם היא
כמה פעמים, לדוגמא: "והזר הקרב יומת" (במדבר י"ח, ז).
הוא אשר דיברנו: 'בקרובי אקדש' – סביבת שכינת כבודו נשערה מאד, וכל
אי דיוק וטעות במשהו, עלולים לעלות במחיר חיים (גם אם אינם חיי עולם
הזה).

סיפורי המגפות בשנות המדבר ואחריו

וכדרך שמצטיירים הדברים מריבוי הצוויים והאזהרות – רוויי מתח ויראה
– כן הם נראים גם בפועל. כאמור, מודד הקב"ה בחומרה על חטאי ישראל למן
היציאה מהר סיני. בקברות התאוה, מסעם הראשון אחר הר סיני, כבר נפגשים
ישראל עם ההנהגה השונה: "וַיְהִי הַעֵם כְּמִתְאַנְנִים כַּעַבְדֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּחַר אִפּוֹ
וַתִּבְצַר בָּם אֵשׁ וַיִּתְאַכַּל בְּקִצָּה הַמִּחְנֶה". רק בעקבות תפילת משה שוקעת האש.
(יתכן שבלעדי התפילה היתה עלולה האש לכלות 'מן הקצה אל הקצה'). ומיד,
פרשת המתאוים לבשר, שגם היא 'זוכה' לגמול חמור: "הַבָּשָׂר עֹדְנֵנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם
טָרָם יִפְרַת וְאֵף וַיִּתְרָה בָּעַם וַיִּפֶּן יַי בָּעַם מִכָּה רַבָּה מְאֹד". ובצד הגמול הסבר: "לא יום
אֶחָד תֵּאֱכָלוּן ... עַד חֲדָשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאֶפְכָם .. יַעַן כִּי מֵאִסְתֶּם אֵת יַי אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם
וַתִּבְכוּ לִפְנֵי לַאֲמֹר לָמָּה זֶה יֵצְאֵנוּ מִמִּצְרָיִם". החומרה בתגובה באה מפני שמאסתם
את ה' אשר בקרבכם.

גזירות כליה רבות (אשר רובן הומתקו בסופו של דבר בעקבות תפילת משה)
נמצאות בספר במדבר. לדוגמא: אחרי תלונת קורח ואנשיו על כהונת אהרן,
ועל נשיאות משה נאמר: "וַיִּדְבַר יְיָ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר. הַבְּדִלוּ מֵתוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת
וְאֶכְלָה אֹתָם כְּרִגְעַ". למחרת נקהלת העדה, ומאשימה את משה ואהרן בהמתת
עם ה' – קורח ומפלגתו. ושוב באה מחשבת כליה.

ממשות הסכנה בשכינת ה' בנו, כמו שתוארה, מבהירה לנו את המשמעות
הרבה בהכרעה הגורלית של משה להתמקח ולהתעקש נגד גזירת 'לא אעלה
בקרבך'. משה מבין בוודאי שאזהרתו של ה' על סכנת הכליה הטמונה בשכינתו
בנו אינה אזהרת שווא חלילה, אך הוא סובר שוויתור בנקודה זו הוא בעצם
התמוססות של כל רעיון סגולת ישראל: "וּבִמָּה יִדְבַע אִפּוֹא כִּי מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
אֲנִי וְעַמְּךָ הַלּוֹא בְּלִכְתָּךְ עָמְנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל הָעַם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה". הנהגת
עם ישראל על ידי שליח – מלאך – אפילו ירשו את ארץ כנען, לא תטביע את
ההבדלה המוחלטת בין ישראל לעמים. שכינתך, ה', בנו – מוכרחת, יהי מחירה
אשר יהא. חשובה היא השכינה שיימסרו בעבורה נפשות. זאת נחמתו של משה
לאחיו, וזוהי נחמתם של כל דורות העם הקדוש הזה, המוכנים למסור את
נפשם על שכינתו יתברך בתוכם.

המתקה מסויימת לאיום הכליה המרחף מוצא משה בידיעת דרכי טובו של ה' – יג מידות הרחמים. כאמור בפרשה מבקש משה מן ה', תכף אחרי הסכמתו להנחות את ישראל ב'פניו' שלו, לא על ידי שליח, שיודיעהו את המידות בהן הוא מנהג את עולמו, כדי שידע לרצותו בעת שתבוא שוב גזירת הכליה – שכאמור, אין מפלט ממנה. ה' מתרצה ומוסר לנאמן ביתו, אשר מצא חן בעיניו, את דרכי טובו.

הברכה אשר במשכן

הדברים שבאו עד כאן, המתארים את המתח הרב סביב משכן ה', הם בוודאי רק צד אחד של המטבע, ובפשטות זהו צד היראה שבמקדש, "את מקדשי תיראו". נחטא כמובן לאמת אם נתעלם מן הצד ההפכי. לשכינת ה' בקרבנו ישנו בעיקר פן האהבה הגדולה והברכה, שהם מנת חלקנו כחלק ה', וכחבל נחלתו. ארון ה' ועננו ההולכים בקרב עם עלי אדמות, מיישרים לפניו העקוב למישור ואת הרכסים לבקעה, שמים מחשך לפניו לאור והופכים החלמיש למעינו מים. שכינת ה' בקרבנו, הגלוייה כל כך בכל שנות המדבר, היא הסיבה לניסים הגלויים ולנפלאות שליוו אותנו בכל השנים ההן. כל סדרי בראשית משתנים לברכת העם ההולך בהנחיית א-להיו. ואם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שהראה לנו ה' בלכתו בקרבנו – בוז יבוזו לו.

בשלהי פרשת המרגלים, בפרשיית המעפילים, מסביר משה לישראל את חוסר הסיכוי שלהם לנצח את העמלקי והכנעני שלפניהם, בכך שארון ה' ושכינתו אינם איתם:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְמַה זֶה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת פִּי יי וְהוּא לֹא תִצְלַח. אֵל תִּעְלֹוּ כִּי אֵין יי בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִנְגַּפוּ לְפָנַי אִיְבֵיכֶם. כִּי הָעַמְלָקִי וְהַכְּנַעֲנִי שֵׁם לְפָנֵיכֶם וַיִּפְלְתֶם בְּקִרְבִּי כִּי עַל כֵּן שָׁבַתֶם מֵאֲחֵרֵי יי וְלֹא יִהְיֶה יי עִמָּכֶם. וַיִּעְפְּלוּ לְעֹלוֹת אֶל רֹאשׁ הָהָר וַאֲרוֹן בְּרִית יי וּמֹשֶׁה לֹא מָשׁוּ מִקִּרְבֵּי הַמַּחֲנֶה. וַיִּרְדּוּ הָעַמְלָקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּהָר הַהוּא וַיִּכּוּם וַיִּפְתּוּם עַד הַתְּרִמָּה.

ההנהגה המיוחדת המלווה את ישראל, יכולת הניצחון את מי שהוא 'חזק ממנו', "אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתייצב לפני בני ענק" - נקשרת כאן באופן מפורש וברור לשכינת ה' המופיעה ומתגלה בארון ובמשכן. הזכות להיות הגוי שא-להים קרובים אליו, כרוכה אפוא בשתי תופעות הפוכות: מחד יראה גדולה: "כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והרחבת פיו כרצונו, והוא לבדו עם אנשי ביתו, כישיבתו והוא לפני מלך גדול", ומאידך אהבה גדולה המתבטאת באותות ובמופתים נפלאים.

המשכן והאוהל - תורה שבכתב ותורה שבע"פ

אך הצד השווה שבהן הוא הדומיננטיות העצומה של ה' בקרבנו. בדרך בה מוליך אותנו ה' ממצרים אנו 'מתְּרַגְלִים' ומתְּרַגְלִים חיים שאין בהם שגרה והרגל, חיים שהם לגמרי בתוך רחם א-להית פלאית, ואין בהם טבע כלל. חורגים מדרך הטבע והפכיים ממנו בשווה הם גם ניסי הקרבה וגם נגפי הכלייה כאחד. ארבעים שנה התהלכנו בעולם שאולי איננו עולם הבא – הלא הייתה בו אכילה ושתייה, ועד כמה מאפיינים של עולמנו, אך בוודאי גם 'עולם הזה' איננו. האם יכול האדם להסכין לחיים כאלו לעולם?! בוודאי שלא! זהו העומק של דברי ה': "כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קָשָׁה עֲרַף אֶתְּהָ פֶן אֶכְלֶךָ בְּדֶרֶךְ". האדם ובוודאי עם שלם אינו מסוגל לחיות לאורך ימים במתח האדיר הסובב את משכן ה', במתח של שאלת הישרדותו וקיומו הפתוחה תמיד. ישראל טוענים: "הֵן גִּנְעֵנוּ אֶבְדָנוּ כְּלָנוּ אֶבְדָנוּ. פֶל הַקָּרֵב הַקָּרֵב אֶל מִשְׁפַּחַי יִי יָמוּת הָאֵם תִּמְנֹו לְגֹעַ"?! אין יכולת בציבור אנושי לכלכל חיים א-לקיים ברמה כזו בכל שעה.

אוהל מועד ההולך בתוך המחנה, המגלה את ה' בעצמו – כביכול - השוכן בתוכנו, אין לו קיום לתמיד. גם משה יודע זאת. הוא רק מתעקש על התהלכו אתנו לשעה, שעה בה יוודע לעיני כל כי נפלינו מכל העם אשר על פני האדמה. אך לפני כן, לפני הדין ודברים על הגזרה הוא ממחר לנטות אוהל אחר, אוהל שעניינו כמעט הפוך. באוהל שמייסד משה – כאילו רק בדיעבד – מחוץ למחנה, אין ה' מתגלה במרכז, אלא האדם. זהו אוהל המזכיר לנו את בית המדרש של התורה שבעל פה, בה נושאי המאמרים הם בני האדם: "רבי פלוני אומר, רבי אלמוני אומר", וה' סוכך עליו בעמימות רק בבחינת 'מטי ולא מטי' - נוגע ולא נוגע. בני האדם הם הנמצאים והיושבים בתוך האהל החיצוני, בעוד לה' יש מקום בו רק מבחוץ ורק עד הפתח, רק כך יכול האדם להסכין לרוח א-לקים לתמיד.

כאמור, התעקשותו של משה על התהלכות ה' בתוכנו, הינה מעיקרא רק לשעה, והוא מודע מראש ומכין את הדרך לצורת שכינת ה' שניתנת להתמדה – השכינה בה האדם במרכז וה' חופף עליו בעמימות. את פסוקי ההרחקה של פרשת כי תשא מהם יצאנו, ניתן להבין לאור זאת בדרך חדשה. ה' מסביר למשה שאי התהלכותו בתוכנו באה לטובתנו: "כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קָשָׁה עֲרַף אֶתְּהָ פֶן אֶכְלֶךָ בְּדֶרֶךְ", ואנו הבנו, שכוונת ה' להתרחק מאיתנו אינה אלא בדרך, אך כשנתנחל בארץ המובטחת, ישרה ה' בנו כמתוכנן. אולם ניתן עתה להבין זאת בדרך שונה. בארץ ישראל – בוודאי אין אפשרות להתגלות המיוחדת של "ושכנתי בתוכם", שם בוודאי דרושה האוטונומיה האנושית ו'אי הכניסה' של ה' הביתה. הארץ אינה עוד הרחם המדברית אשר בה אין העובר – ישראל – ניכר בתוך החלל האלקי הפלאי, אלא היא כבר שלב בו לעם עמידה משלו, ובה

לא תוכננה מההתחלה ולא תיתכן כלל השראה פלאית כשל המדבר.

איה מקום כבודו?

עלינו לעמת הסבר זה – שבארץ לא תוכננה מראש השראה א-להית כשל המדבר, גם לפני החטא – ולהקשות עליו מְשֻׁנִּים. ראשית, מן הנבואה המוקדמת: על הים שוררו משה ובני ישראל לאמור – "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך, מכון לשבתך פעלת - ה', מקדש - ה' כוננו ידיך". כלומר, נחלת ה' אליה יבואו ישראל ובה ינטעו, תהיה מכון לישיבתו של ה', ה' ישב במקדש שבארץ. כיצד זה מתיישב עם הטענה שלא תוכננה מפורשת של ה' בקירבנו בארץ?? שנית, מן המציאות: הלא משכן ה' שכן בארץ ישראל במשך יותר מאלף שנים (369 של שילה, 410 של בית ראשון, ו-420 של בית שני), זמן ארוך לאין ערוך מן השכינה במדבר!?

אכן, יש לשים לב שהשכינה במקדשי ישראל, אפילו במקדש הראשון בו היה גילוי של השראת שכינה בענן, כמפורש בפסוקי חנוכתו במלכים, שונה באופן מהותי מן השכינה במדבר. נפתח במשל הנפלא המובא בגמרא (סנהדרין ז', א): ההוא דהוה קאמר ואזיל, כי הוה עזיזא רחימתין, אפותיא דספסירא הוה שכיבן, השתא דלא עזיזא רחימתין, פוריא דשיתין גרמידי לא סגי לך⁵. ... אמר רב הונא, קראי כתיבי. מעיקרא כתיב ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת אשר על ארון העדות, ותניא ארון תשעה וכפורת טפח, ולבסוף כתיב והבית אשר בנה המלך שלמה ליי, שישים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלושים אמה קומתו, וכתיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי, אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי. כלומר: בהתחלה הצטמצם הוועד בין ישראל לאביהם שבשמים, במרחב המצומצם שעל הכפורת ובין שני הכרובים, ובגובה הנמוך שתכוף לעשרת הטיפחים של הכפורת על הארון. פיסת מקום מצומצמת כזו, משולה לרוחב הסיף מאימרת הכנף של ההלך. אך לבסוף, אומר ה' שגם כל הבית הגדול שבנה לו שלמה, שאורכו שישים אמה, הדומה למיטת השישים אמה במשל ההלך, גם הוא לא יוכל להכיל את שכינתו, כי השמים וצבאם הם כיסאו והארץ כולה היא רק הדום לרגליו, ואיך ייכנס וישכון הוא בעצמו במידות קטנות כאלו.

דברי רב הונא אלו, מפתיעים ומחייבים התבוננות עמוקה. מפתיע כיצד רב הונא – כביכול – "לא קונה" את הסברו של ישעיהו הנביא לפרדוקס המובנה של השכינה בבית המקדש, הסבר שלנו נראה כל כך מובן: איך יכיל ויכלכל מקום מדוד ומוגבל את מי ש"הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו", שברא את הגבול והמידה? להסבר זה מתייחס רב הונא רק כעין תרוץ, בזמן שהטעם

5 תרגום: אותו שהיה אומר והולך, כאשר אהבתנו הייתה עזה, על רוחב הסיף היינו שוכבים, עכשיו שלא עזה אהבתנו, מיטה של שישים אמה אינה מספיקה לנו.

האמיתי לאי יכולת ה' לשכון בנו – לדידו - הוא חוסר האהבה: "לא עזיזא רחימתינן". תובנה זו דורשת עיון מיוחד ומעניין ואינה מעניינינו של מאמר זה. אך לעניינינו הובא המדרש להורות על הפער הגדול שבין השכינה במשכן שבמדבר ובין השכינה במקדש. במשכן כביכול ה' שוכן בעצמו, ובבית המקדש ישנה רק הארה-השגחה מיוחדת שלו. באמת הפסוק אותו בחר רב הונא להביא מנבואת ישעיהו, יש לו מקביל כבר בתפילת שלמה עם חנוכת המקדש. כך אומר שלמה: "הן השמים ושמי השמים לא יכללוך, ואף כי הבית הזה אשר בניתי". עם הבנייה, עם החנוכה, ועם כל התקוות הגדולות, יודע שלמה שהבית שבנה לא יכלכל את ה'. לכשנתבונן בפסוקי תפילת שלמה כולם, נראה יסוד זה זועק מכל שלב.

תפילת שלמה (מלכים א' פרק ח'), ערוכה ברובה כתאור של סוגי פונים ופניות אל ה' דרך המקדש, ותחינה לענייתם. דרך ההשגחה וההענות מתוארת כך: "להיות עינך פתוחות אל הבית הזה לילה ויום.. ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים".." בתפילת שלמה חוזר הביטוי "ואתה תשמע השמים מכון שבתך" והביטויים הדומים לו, שמונה פעמים! מבקש שלמה להדגיש, מכון-שבת-ה' הוא השמים, אין בית עלי אדמות שיכלכל אותו. בבית שבניתי לכבודו תהיה השגחתו ברורה ומשמעותית יותר, תהיינה אוזניו פתוחות, יהיו עיניו משוטטות וליבו יודע, אך מכון שבתו נשאר – השמים. דורשי רשומות אמרו, שמים – רבים של שם. הוי אומר אין ה' יושב פה, מכון שבתו נשאר שם! גם ה', הנענה לתפילת שלמה, אומר: "והיו עיני וליכי שם כל הימים". כלומר, השכינה בבית המקדש עניינה השגחה ופקיחת עין, אך לא 'ישיבה' והתוועדות.

הדגשות אלו, החוזרות ונשנות פעמים רבות כל כך לגבי השכינה במקדש, נעדרות לגמרי בתיאור השכינה במשכן. סיגנון הביטוי של התורה ביחס לשכינה במשכן, הוא "משוחרר" לגמרי, ואינו עסוק כלל בהדגשה של העצם הנעלם שאינו שוכן, העצם השמימי. הקב"ה אומר וחוזר ואומר: "ושכנתי בתוכם", "ונועדתי לך שם", "ושכנתי בתוך בני ישראל" ועוד בטויים דומים. נראה שרב הונא למד את הפסוקים כפשוטם, וראה במשכן את העצם השמימי עצמו שוכן בארץ. כאשר האהבה עזה, כאשר יודע ה' אותנו בשם, ורוצה שנהיה 'ניפלים' מכל העם אשר על פני האדמה, דוחק הוא את העצם הבלתי ניתן לדחיקה ולצימצום, העצם אשר השמים הם כסאו והארץ כולה היא רק הדום רגליו, אל בין שני בדי הארון.